

Succes als trauma?

Rudi Laermans over het boek *Alles is rustig – het verhaal van de kunstencentra (VTi-VDP)*

1

Vooruit en Nieuwpoorttheater in Gent, Beursschouwburg en Kaaitheater(festival) in Brussel, Stuc in Leuven, Limelight in Kortrijk, Netwerk in Aalst,... ooit waren het nieuwlichters. Begin jaren tachtig schreven de oprichters van de huidige kunstencentra inderdaad geschiedenis zonder dat toen wellicht ook terdege te beseffen. Misschien is dat wel een kenmerk van iedere maatschappelijke of culturele ontwikkeling die achteraf van groot belang blijkt te zijn geweest. Hoe vaak wordt die immers niet geïnitieerd vanuit een weinig door-dachte dadendrang, een activisme dat zonder veel intellectuele legitimaties of Grote Woorden de strijd aanbindt met vermolmden instituties, met bestaande machtsverhoudingen, met vigerende opvattingen of als evident beschouwde overtuigingen? Voorop staat dan een onuitgesproken ethische imperatief, een geloof dat het anders *moet*. Toch ziet iedere vernieuwingsbeweging zich na enige tijd wel degelijk genoopt tot de aanmaak van een zelfbeschrijving, een identiteit die de betoonde dadendrang legitimeert. De maatschappelijke omgeving vraagt daar gewoonweg om. Media of politiek willen immers weten waarom men nu juist protesteert, reorganiseert of 'activeert'. Die rechtvaardiging is natuurlijk des te meer nodig als men zelf ook iets verlangt van de maatschappelijke omgeving, bijvoorbeeld een symbolische erkenning of harde overheidstussenkomsten in de vorm van subsidies.

Alvast de kunstencentra hebben zichzelf voornamelijk leren observeren, beschrijven en legitimeren doorheen de vaak geladen dialoog met de Vlaamse overheid. De eigen verlangens en wensen moesten worden 'gesublimeerd' tot coherente, tevens politiek overtuigende dossiers. Dat lukte ook. Tijdens de tweede helft van de jaren tachtig kwam de Vlaamse subsidiegever almaar vaker over de brug. De definitieve overwinning volgde in 1993: het nieuwe Podiumkunstendecreet voorzag een aparte regeling voor de kunstencentra. Hun al eerder gemunte identiteit ligt sindsdien relatief vast: kunstencentra zijn instellingen die naast een receptieve werking ook voorstellingen actief begeleiden en (co)produceren.

Met het Podiumkunstendecreet verkregen de pioniers van weleer eindelijk meer financiële en infrastructurele zekerheid, en zo ook een grotere organisatorische slagkracht. Voorbij was de tijd van weinig middelen, veel on-

bezoldigd vrijwilligerswerk, permanente schaarste ('willen maar niet kunnen'). De kunstencentra verzakelijkten en professionaliseerden: ze gingen volop hun rol van centrale actor binnen de Vlaamse podiumkunsten affirmeren. Volgens meerdere waarnemers werd zo ook het eertijdse geloof – 'het heilige moeten' – opgegeven, ja verkwanseld. Ik kom zo dadelijk nog uitgebreid terug op deze negatief gekleurde stellingname.

2

Over de feitelijke geschiedenis van de kunstencentra is nogal wat materiaal voorhanden. Dat wacht echter nog steeds op een historicus of socioloog die het synthetiseert en objectiveert. De recent verschenen publicatie *Alles is rustig – het verhaal van de kunstencentra* vult deze lacune niet meteen op en kan daarom een gemiste kans heten. Deze bundel is, dixit het colofon, 'een publicatie van het Vlaams Theater Instituut vzw in opdracht van en in samenwerking met de werkgroep "kunstencentra" van de Vlaamse Directies voor Podiumkunsten vzw'. In hun korte woord vooraf benadrukken hoofdredacteur Hildegard De Vuyst en VTi-directeur Klaas Tindemans dat de opdrachtgever nergens inhoudelijk is tussengekomen. Ik wil dat graag geloven, maar vraag mij wel af of de specifieke constellatie waarbinnen het boek tot stand kwam niet zwaar op het uiteindelijke concept heeft gewogen. *Alles is rustig* is immers in de eerste plaats een bundel interviews met bevoorrechte getuigen, afgewisseld met een zestal meer afstandelijke beschouwingen (hoewel drie daarvan werden geschreven door mensen die nauw betrokken waren bij een kunstencentrum: Theo Van Rompay, Marianne Van Kerkhoven en Michel Uytterhoeven). Dat resulteert in een prettig leesbaar boek. Het doet evenwel niet meteen recht aan de feitelijke geschiedenis van de kunstencentra. Die moet ook na deze publicatie nog altijd worden geschreven (de eerste aanzet daartoe – Daan Bauwens' *Huizen van kommer en kwel* – is onvolledig en dateert ondertussen ook al weer van 1992).

Alles is rustig valt in zes hoofdstukken uiteen. Met uitzondering van het laatste deel ('Zalen'), dat handelt over de behuizing van de kunstencentra, volgen die alle een zelfde stramien. Eerst is er een handvol interviews, dan een speciaal voor het boek geschreven kanttekening. Achtereenvolgens komen program-

matoren, kunstenaars, toeschouwers, zakelijk leiders en technici aan het woord. Deze volgorde lijkt mij verre van onschuldig: impliciet verwijst ze naar een sociale rangorde, een hiërarchie. Op deze sociale ladder bekleden de programmatoren een hogere positie dan de kunstenaars en bewonen de technici de laagste sporten. Misschien is een en ander niet zo bedoeld door de makers van het boek. Maar dan nog kan de volgorde van de hoofdstukken symptomatisch heten voor de feitelijke rol die de programmatoren van de kunstencentra binnen de Vlaamse podiumkunsten spelen. Ik mis overigens ook hier weer een meer afstandelijke analyse van de wijze waarop tijdens de jaren tachtig de nieuwe rol van programmator vorm heeft gekregen en hoe daar vervolgens, tijdens de jaren negentig, mee werd geëxperimenteerd (onder meer binnen de Beursschouwburg en het Nieuwpoorttheater).

Door de polyfonie aan stemmen had ik verwacht dat *Alles is rustig* zijn ondertitel niet zou kunnen waarmaken, dus niet het verhaal over de kunstencentra zou vertellen. Toch is dat in hoge mate wel degelijk het geval. Want dwars door alle accentverschillen heen, weerklinkt éénzelfde melodie en ontvouwt zich een identiek narratief patroon. Dat nu eens impliciet, dan weer expliciet vertelde verhaal doet hoogst bekend aan – ik zinspeelde er trouwens hierboven al op. Het gaat inderdaad om die *Verfalls-geschiede* die de allicht meer avontuurlijke pionierstijd tegen de periode na het Podiumkunstendecreet uitspeelt, de jaren negentig aan de jaren tachtig afmeet. Vandaar ook de titel van het boek, waarvan de strekking nog veel juister wordt verwoord in de zin waarop die titel alludeert. Want wat schrijft Marianne Van Kerkhoven aan het eind van haar bijdrage? Niet dat alles rustig is, wel: 'Alles is *opnieuw* rustig, eenvormig, onder controle'.

3

De paradox van Dr. Hinckfuss, de tekst van Van Kerkhoven, wordt gedragen door dat utopisch aandoend geloof dat misschien (let wel: 'misschien!') ook voorop stond in de begindagen van de kunstencentra. Zoals de slotzin zegt: 'Een diep verlangen naar een levend landschap dat voor alles gevoed wordt door artistieke noodzaak...'. Dat verlangen zijn de meeste kunstencentra volgens Van Kerkhoven onderweg kwijtgespeeld. Ze veranderden in goeddraaiende machines, in bedrijfsmatig gerunde